

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

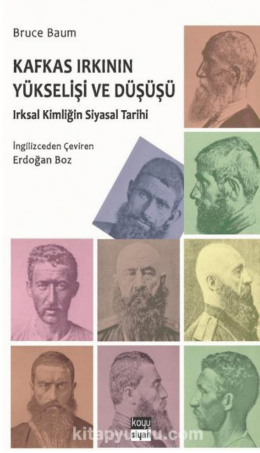
Copyright@Author(s) - Available online at dergipark.org.tr/en/pub/igusbd. Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Kafkas Irkının Yükselişi Ve Düşüşü: Irksal Düşüncenin Siyasi Tarihi

Hazırlayan:

¹Keisuke WAKIZAKA

²Hüseyin AYTUN

Yazar: Bruce BAUM,

Kafkas Irkının Yükselişi ve Düşüşü: Irksal Kimliğin Siyasal Tarihi (The Rise and Fall of the Caucasian Race: A Political History of Racial Identity)

Erdoğan Boz (çev.)

Ankara: Koyusiyah Yayıncılık

2023, 389 sayfa

ISBN:978-605-72906-3-2

Kafkas Irkının Yükselişi ve Düşüşü: Irksal Düşüncenin Siyasal Tarihi kitabı, değişen ırksal teori ve ırksal kimlik siyaseti ışığında, “Kafkas ırkı” teriminin ve kategorisinin tarihini irdelemektedir. Ayrıca kapsamlı bir literatür taramasıyla Orta Çağ’dan günümüze kadar bilimsel ve entelektüel ırk anlayışındaki başlıca eğilimleri incelemektedir. Kitap, ırk anlayışı ve tarih boyunca “Kafkas ırkının” nasıl icat edildiğine ve ırk inşasının günümüze kadar olan sürecine post-modernist teori açısından ışık tutmaktadır. Baum’uın kitabı yazmaktaki hedefi, eleştirel sosyal kimlik teorisine katkıda bulunmaktır. Tarihsel olayların ilerleyişinde kimlik teorisine katkıda bulunduğu görülmüş olup değişen Kafkas ırkı anlamlandırmalarını tarafsız şekilde aktardığı görülmektedir.

Giriş bölümünde, Baum ilk olarak Kafkas ırkının modern çağın bir icadı olduğunu ve 18. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar olan dönemde pek çok etkili ırksal sınıflandırmanın bir parçası olduğunu belirtmiştir. 13. ve 15. yüzyıllar arasında henüz bir Kafkas ırkı tanımı yokken Kafkas halklarının köle olarak alınıp satıldığından bahsedilmiştir.

Johann Blumenbach’ın 1795’teki *İnsanlık Tarihi Ana Hatları* adlı eserinden alıntı yapan Baum, Blumenbach’ın Kafkas varyetesiyle

¹Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelisim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul, Türkiye.
✉ kwakizaka@gelisim.edu.tr

²Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Gelisim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye.
✉ bigoskociyitoo@gmail.com

alakalı yapılan tariflerden sonra Kafkas ırkı fikrinin Avrupa ve Amerika'da büyük bir kabul gördüğünü belirtmiştir. Baum, Kafkas ırkı kategorisinin zaman içerisinde ırk bilimindeki iyileştirmelerle birlikte değil, sosyal ve siyasi iktidarların ırk bilgisini ince ve kaba yollarla şekillendirmeleri sonucu oluştuğu tezini savunmaktadır. Nihayetinde Kafkas ırkı temelde bir iktidar incelemesi olmakla birlikte sosyal ve siyasi iktidarların ırk bilgisini nasıl ürettiğinin ve ırksal bilgi tarihinin modern iktidar ile ilişkisinin gayet etkili olduğu görülmüştür ve Baum bu değerlendirmede haklı görülmektedir.

Baum "ırk" kavramının sosyal ve siyasal ırksallaştırma ya da ırk inşası süreçleri bağlamında daha iyi anlaşılabilmesinin kitabın en önemli hedeflerinden biri olduğundan bahsetmektedir. Çalışma, ırk ve ırkçılık teorisine ve siyasetine farklı fakat tamamlayıcı bir açıdan bakmaktadır.

Birinci bölümde, kabaca 1000-1684 arasındaki dönemde Orta Çağ ve erken modern Avrupa'sı içindeki ve ötesindeki halklar arasında daha sonradan gelişen ırk düşüncesinin habercisi olan ve ardından modern ırksal kategorilerin ana hatlarını etkileyen fiziksel, sosyal, dinsel ve kültürel farklılıklar hakkındaki inançlar incelenmektedir.

Ayrıca Kafataslarının diğer özelliklerden daha kalıcı olduğu ve bunun ırksal ayırmda daha doğru bir gösterge olduğu teorisine dayanmıştır. Buna ek olarak ilk varyetesini büyük ölçüde daha sonraki "Kafkas ırkı" kategorisini tanımlayacak şekilde yeniden düzenlemiştir. Baum'un aktardığına göre, Blumenbach, *On the Natural Variety of Mankind [İnsanoğullarının Doğal Çeşitliliği Üzerine]* adlı eserinde Kafkasyalı varyetesinin "birincil" insan varyetesi olduğunu iddia etmiş ve Kafkas varyetesinin zarafet ve çekici yönden diğer insan varyetelerinden daha önde olduğunu belirtmiştir.

İkinci bölümde, 1600'lü yılların sonları ve 1700'lerin sonları arasında Blumenbach'ın 1795 tarihli Kafkas ırkı kategorisinin açıklanmasına yardımcı olan sosyal ve siyasal güçler ile bilimsel gelişmeler irdelenmektedir. Bu zaman aralığında insanların da içinde bulunduğu doğanın sınırlandırılmasında doğa tarihinin de olgunlaştığı görülmektedir. Ayrıca, Avrupalı ırk bilimciler bu devirde genel olarak beyaz insanları beyaz olmayan halklardan bilimsel ve hiyerarşik olarak ırksal sınıflandırmalar eğilimindedir.

Kafkas ırkı kategorisi Avrupa Aydınlanması sürecinin ve 18. yüzyılın sonunda doğa tarihinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Blumenbach'ın Kafkas ırkı, Avrupa'nın ötesine kadar uzanmıştır. Blumenbach'ın Kafkas ırkı söylemi ırksal beyazlık ve beyazın üstünlüğüne bilimsel bir itibar göstermesi bu dönemde göze çarpmaktadır. Avrupa ve Kuzey Amerika'da bilimsel ırkçılık ve popüler ırkçılığın gelişimi, evrenselci insan özgürlüğü ve eşitliği ideallerinin yükselişi ile aynı döneme denk geldiği yazar tarafından aktarılmaktadır. Nitekim Bernier dünya halklarını bir avuç farklı türe ayırsa da Locke tüm insanlığın doğası gereği eşit ve bağımsız olduğunu ilan etmiştir.

Blumenbach ise 1700'lerin sonunda kendi çalışmalarına insan varyetelerini veya ırklarını tanımlama açıklama ve sınıflandırma projesini devam ettirmiştir. Bu bölümde Baum'un Blumenbach ile alakalı birçok bilgi verdiği görülmektedir. Nitekim Blumenbach, insan varyetelerini yüz yapıları, deri rengi, saç rengi gibi özelliklerine ayırmıştır. Kendi Kafkasyalı varyetesinde Kafkasyalıların birincil insan varyetesi olduğunu iddia eden Blumenbach, Kafkasyalıların estetik açıdan diğer varyetelerden üstün olduğunu söylemiştir. Bu bölümde birçok atıf veren Baum kanıtlarıyla birlikte beyaz üstünlüğünün bilimsel ırkçılığa neden olduğunu belirtse de sosyal inşaya değinmemiştir. Nitekim sosyal inşa birinci bölümde daha bilimsel ırkçılık yeni başlaması dolayısıyla değinilmesi gereken bir konu olarak öne çıkmaktadır.

Üçüncü bölümde, 18.yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın ortaları arasındaki dönem incelenmiştir. Blumenbach'ın "Kafkas ırkı" tanımı bu dönemde hızla Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bilimsel söyleme ve günlük kullanıma dâhil olduğu yBaum tarafından belirtilmiştir. Blumenbach'a atıfta bulunan Baum, Blumenbach'ın Kafkas ırkı kategorisini beş temel insan varyetesinden birine atıfta bulunmak için kullandığını anlatmıştır. Baum; Cuvier, Lawrence ve Morton gibi ırk bilimcilerin ise Kafkas ırkının üstünlüğünden bahsettiğini anlatmaktadır. Her ne kadar Prichard ve Latham, Kafkas ırkının üstünlüğü konusuna şüpheci yaklaşıp da Kafkas ırkı terimi hem bilimsel hem de günlük söylemlerde yerleşik hale gelmiştir.

Baum'a göre 19. yüzyılda Avrupalı ve Kuzey Amerikalı ırk bilimciler "Kafkas ırkı" kategorisini yaygın olarak benimsemiştir. Cuvier de Kafkas ırkı kategorisini benimsemiştir. Buna ek olarak Cuvier, *Hayvanlar Âlemi* adlı eserinde Kafkas, Moğol ve Habeş olmak üzere 3 insan türü belirlemiştir. Bu bağlamda Cuvier'in dünya halklarını Nuh'un 3 oğlu olan Ham, Sam ve Yafes'in soyundan gelenlere göre ayırdığı görülmektedir.

Baum, Avrupa'nın ve komşu bölgelerin halklarının Kafkas ırkına ait olduklarına ve gelenek ve ulusların modern Kafkas ırkından geldiğine inanmalarını doğru bulmaktadır. Nitekim Avrupa halkı ve diğerleri Kafkasya bölgesinden daire şeklinde yayıldıklarını söylemek doğrudur. Lawrence ise sadece esmer veya beyaz ırklar arasında değil, aynı zamanda insanların "Kafkas varyetesini" oluşturan beyaz ırklar arasında da ahlaki ve entelektüel farklılık olduğunu savunmuştur.

Her ne kadar Prichard, ırklar arasındaki gözlemlenebilen fiziksel farklılıklara yapılan vurguyu beyazların üstünlüğüne dair açık varsayımlarla birleştirirse de, Latham Blumenbach'ın "Kafkas" kategorisini bilim dışı bulmuş ve reddetmiştir. Chambers'ın 1875 tarihli makalesinde Blumenbach'ın "Kafkas ırkı" terimini kullanması ve bu ırk için ahlaki duygu ve akıl bakımından üstün olduğu savını yineleyerek ortaya atması Kafkas ırkı teriminin bilimsel anlamda da açıkça kullanıldığının bir göstergesidir.

Dördüncü bölümde ise yaklaşık olarak 1840'tan 1940'a kadarki dönemde ırk biliminde Kafkas ırkının kısmen gölgede kalışı Baum tarafından anlatılmaktadır. Bu dönemde fiziksel antropoloji ile Avrupa siyaseti ve demografisindeki karmaşık bir dizi gelişme meydana gelmiştir. Baum Avrupa halklarının büyük göçleri, Avrupa milliyetçiliğinin yükselişi, "Sefalik indeks" icadı ya da Ari ırk teorisinin yükselişini içeren yaygın ırksal sınıflandırma söylemini radikal bir şekilde değiştirecek şekilde bir araya geldiklerini belirtmiştir. Bu dönemde Avrupalı ırk bilimciler bundan böyle enerjilerini sözde beyaz ırklardan türeyen Avrupalı ırkların tanımlanmasına harcama eğiliminde buldukları görülmüştür. Bu arada Kafkas ırkı kategorisi, renkli halkların yükselen bir dalgası olarak görülmüş ve kendilerini ırktaşları olan Avrupalıları birleştirmekle meşgul olmuşlardır.

Bu bölümde Avrupalı ırk bilimciler, Avrupa merkezli Kafkas ırkını diğer birincil ırktan ayırarak beyaz üstünlüğünü pekiştirmişlerdir. 19. Yüzyılda ise Avrupalı etnologlar frenolojiyi Avrupa halkları arasındaki ırksal farklılıkları ayırt etmek için kullanmışlardır. 1840-1935 arasında Avrupa ırkları hakkında yeni teoriler ortaya çıkmış, nitekim bunlar Blumenbach'ın Kafkas ırkı tanımlamasının yerini almıştır. Her ne kadar Kafkas ırkı kategorisi tamamen kaybolmasa da Avrupa ırkları teorileri aracılığıyla daha önce Kafkas olarak gruplandırılan beyaz halklar arasında ırksal hiyerarşiler kurulmuştur.

Baum'a göre Reztus'un sefalik indeksi icat etmesi ile birlikte ırk bilimi bilimsel gelişmelerle paralel ilerlemiştir. Bu bağlamda Kafkas ırkının "Asyatik dolikosefali" olarak adlandırılması da Baum'un bu konuda haklı beyanda bulunduğu bir göstergesidir. Reztus'un çalışması sonrasında Blumenbach'ın Kafkas ırkı tanımı kısmen gölgede kalmıştır. Bir başka önemli husus ise Keane'in, Blumenbach'ın Kafkas ırkı nitelendirmesini gereksiz bulmasıdır. Yazara atfettiği üzere bu kelime geleneksel olmaktan başka bir şey değildir. Yine de Kafkas ırkı teriminin yerini dolduracak bir kelime bu dönemde bulunamamıştır.

Londra'daki 1911 tarihli Evrensel Irklar Kongresi'nde katılımcılar her ne kadar ırkın bilimsel geçerliliğini kabul etseler de ırk farklılığının karakter veya zekâ farklılıklarına karşılık geldiğini reddetmişlerdir. Kongreden çıkan en önemli sonuç ise bir ırkın belirli zamandaki durumu onun doğuştan gelen veya kalıtsal kapasitelerine ilişkin bir gösterge sunmadığıdır. Bu bölümün sonucunda "Kafkas" ırkı kategorisi kısmi tutulma içerisinde olmasına karşılık, bilimsel ırkçılık başka kategorilerin altında güçlenmeye devam ediyor demek doğru olacaktır.

Beşinci bölümde, kabaca 1935-1952 arasında Kafkas ırkı kategorisinin yeniden gün yüzüne çıkmasını sağlayan sosyal ve siyasal güçler ele alınmaktadır. Küresel jeopolitikteki önemli değişimlerle birlikte Nazizm ortaya çıkmış ve bu olay sonucunda Avrupalı ve Kuzey Amerikalı antropologlar yaygın ırk fikirlerini ve ırksal sınıflandırmalarını revize etmeye teşvik edilmiştir. Bu yeni ırksal yürütme, 1950 ve 1951'de UNESCO bildirgesi ile sonuçlanmıştır.

Baum'a göre Kafkas ırkı kategorisi 1848-1935 yılları arasında Avrupa'da Avrupa ırkları kategorisinin gölgesi altında kalmıştır. Fakat 1920-1930 arasında ise Kafkas ırkı kategorisi "renk çizgisinin" ırk bilimsel bir yorumuyla birlikte beyaz, sarı ve siyah ırklar şeklinde adlandırılan ırkların yeniden vurgulanmasıyla geri dönüş yapmaya başlamıştır. Bu dönemde bilimsel ırkçılık kafatasına değil, saç dokusu ve burun indeksine yönelmiştir.

1930'lara gelindiğinde, bilim insanları 3 ana soy ya da 3 ırk görüşünü onaylamışlardır. Bu zaman içerisinde Huxley ve Haddon da ırk terimi yerine "etnik grup" terimini daha uygun bulmuşlar, ırk teriminin ise tipik Zenci, Moğol ve beyaz derili teriminin karşılığı olan Kafkas kelimesini kullanmışlardır. Nitekim ırkların belirgin coğrafi ırklar açısından değeri olduğunu belirtmişlerdir.

1951 yılında U klerin içsel bir önemi görülmemiştir. İkincisi ise ırk içi çeşitlilik ırklar arası çeşitlilikten daha belirgin olmuştur.

Çalışmadan anlaşılacağı üzere, Ana akım ırk bilimi kendisini ırkçı siyasetten uzak tutmaya çalışsa da, ırk biliminin artık siyasetten bağımsız ilerlediği sonucuna varmak yanlış bir önerme olacaktır.

Yedinci bölümde, bilhassa Çeçenya-Rusya Savaşları esnasında Rusların “kara derili” Çeçen ve başka Kafkas halklarını ırksallaştırmasını anlamak adına Kafkasya bölgesinde Rus yayılması tarihi özet olarak ele alınmıştır. Baum Çeçenlerin mücadelesi, Kafkasya bölgesinin halkları ve Kafkas ırkı kategorisinin tarihi arasında tarihsel olarak rastlantısal ve paradoksal olan ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda Baum ırk ve millet söylemlerinin hiçbir zaman çok ayrı olmadıklarını belirtmektedir.

Her ne kadar Kafkas ırkı ile alakalı Avrupa’da birçok çalışma yapılmışsa da, Rusya’daki ırk söylemi farklı bir şekilde ilerlemiştir. Son yıllarda Ruslar, (özellikle de Çeçenya-Rusya Savaşları sonrasında) Kafkasya halklarından “siyah” olarak bahsetmeye başlamışlardır. Bu durum sonucunda tipik bir ırk inşası veya ırksallaştırma modeli gözümüze çarpmaktadır. Çalışma bu bölümde “bir zamanlar örnek beyazlar olarak gösterilen insanlar nasıl siyah olarak tanımlanıyor?” sorusuna cevap aramaktadır.

Rusya’nın ırk bilimi tarihine bakıldığında 1930-1950 yılları arasında Victor Bunak ve diğer Sovyet antropologların Gürcistan’da ve Kuzey Kafkasya’da ayrı bir Kafkas ırkı söyleminde bulunduğu görülmüştür. “Siyah” ifadesinin kullanımı derin bir ırksal farklılık olduğunun öne sürülmesini sağlamıştır. Bu ifade Rusların Kafkas halklarının esmerlik imgesini besleyen birikmiş Kafkasya karşıtı ön yargıları ve bu imgenin belirgin bir şekilde ırksal ötekileştirme veya ırksallaştırma sürecinde kullanıma sokmak için kullanılmıştır. ırkçı fikirleri savunan bazı Ruslar, ırksal siyahlığın eski ve yaygın estetik ve ahlaki çağrışımlarını benimseyerek bunları Kafkasyalılara yansıtmışlardır.

1970'lere kadar olan dönemde Sovyet ırk bilimcileri Kafkas halklarını Slav Ruslardan farklı görmüşlerdir. Rusların aşağılayıcı olarak “siyah” kelimesini kullanmaları Sovyet ırk bilimi çalışmalarını da etkilemiştir. Bu bağlamda Kafkasya’da yaşanan savaşlar ırklar arasında olmasa da Rusya bölgeyi ırklar arasındaki bir savaş olarak görmektedir. Baum bu bölümde Rus etno-ırksal düşünce tutarsızlığının sonsuza kadar sürmeyeceğinden bahsetmiştir.

Sonuç bölümünde ise, Baum Kafkas ırkı fikrinin ırk bilimi tarihinde önemli bir yere sahip olmasına rağmen Kafkas ırkının olmadığından bahsetmektedir. Yine de görüleceği üzere Kafkas ırkı kavramı politik ve siyasi açıdan oldukça önemlidir ve tarihi süreçlere bakıldığında bu fikrin derin etkilere neden olduğu görülmektedir.

Kitaptan anlaşılacağı üzere, Kafkas ırkı kategorisinin tarihi ırk kavramının ve ırk kategorilerinin her zaman sosyal sömürü, dışlama ve baskı uygulamalarına içkin olmuştur ve bunların ilki olarak sayılmaktadır. İnsan ırklarından bahsederken tür içinde temel biyolojik bölünmeler aslında olmadığı anlaşılmıştır. Biyolojik anlamda beyaz ırk ya da siyah ırk diye bir şey aslında yoktur. Fakat ırksallaştırılmış bir beyaz grup göze çarpmaktadır. Dahası, sosyal adalet amaçları için bu kolektifliğin sosyal ve siyasi olarak inşası, seferber edilmesi ve sürdürülme şekliyle yüzleşmek büyük önem taşımaktadır. Modern zamanlarda çeşitli Avrupa halkları zaman zaman ortak Kafkas ırkı fikriyle bir araya gelebilmişlerdir. Baum’un varmak istediği sonuç, ırk kavramıyla ilgili olarak bazen dışlayıcılık bazen ise yarı ırksalcılık olarak adlandırılan şeyin bir biçimidir.

Nihayetinde ırk ayrışmalarının biyolojik bir gerçekliği yoktur, fakat yine de böyle inançlar üzerine inşa edilen ırk ve sosyal uygulamalar gerçeği ile ilgili ön yargılar ile birlikte önemli sosyal ve siyasi etkilere sebep olmuşlardır. Bu durumda ırksallaştırılmış kimliklerden bahsetmek, gerçek insan ırklarıyla karşılaşmadığımızı fakat toplumsal ve politik ırksallaştırma süreçlerinin etkileriyle yüzleştiğimizi gösterir. Buna ek olarak ortaya çıkan sonuç, Kafkas ırkı kategorisinin tarihinin incelenmesinden ortaya çıkan sonuç ırkın başka şeylerin yanı sıra bir iktidar biçimi olduğudur. Bu çalışmada Baum “ırk ayrışmalarının” da aslında iktidar tarafından sübjektif ve yapay şekilde oluşturulduğunu ve “Kafkas ırkının üstünlüğünün” Avrupalıların dünya sistemi üzerindeki hegemonyasından dolayı söylemler üzerinde kurulmuş bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. Böylece Baum ırk ile ilgili geleneksel söylemleri eleştirmiş ve etnisite milliyetçilik çalışmalarına önemli katkı sağlamıştır.